

VARIABILITA SOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ: POMÁHÁNÍ A UBLIŽOVÁNÍ DRUHÝM

Jde o přirozené formy lidského chování nebo jde o etický a kulturní problém?

-

STRUKTURA SDĚLENÍ

Altruismus a agresivita jako dvě stránky sociální adaptace

Agrese

Prosociální chování

ALTRUISMUS A AGRESIVITA

PŘEDBĚŽNÉ VYMEZENÍ

Altruismus - nezištná pomoc, dokonce i když mi to činí nějakou újmu nebo s tím mám nějaké „náklady“

Agrese - (záměrné, vědomé??) ubližování druhým

Problém odlišení: průběh jednání - motivace a vědomí jednání - vědomí důsledků jednání

JE ALTRUIZMUS A AGRESIVITA VROZENÝ NEBO ZÍSKANÁ?

Vlastnosti, podstatně determinované biologicky (dědičnými vlivy):

- **agresivita** $M > \text{Ž}$
- autismus
- deprese
- **empatie** $\text{Ž} > M$
- **jazykové schopnosti** $\text{Ž} > M$
- **odolnost vůči stresu**
- nutkavé poruchy
- odolnost vůči chemickým závislostem
- plachost
- **představitost** $M > \text{Ž}$
- slabá vůle
- **tempo vyžívání osobnosti**
- vzrušivost
- emocionalita
- **zaměření na lidi nebo na předměty**

ALTRUIZMUS A AGRESE VROZENÝ NEBO ZÍSKANÁ?

„Přirozený výběr“ (Ch. Darwin)

- ⊙ Proces, v jehož rámci se určité charakteristiky vyskytují v následných generacích častěji (ve větší intenzitě), protože přispívají k lepší **adaptaci** na podmínky života
- ⊙ Adaptace = nejen schopnost reprodukce (plození) ale i zdatnost (fitness), přežití a výchova potomků

⊙ Altruismus a agrese v živočišné říši:

Obojí má stejný motiv - přežití druhu (mláďat)

- Agresivní chování mladých potomků vůči rodičům
- Sebeobětování rodičů pro zachování života mláďat

ALTRUIZMUS A AGRESE: VROZENÝ NEBO ZÍSKANÁ?

- ◎ Myšlenka *příbuzenské selekce*
- ◎ Tendence pomáhat příbuzným byť za cenu sebeobětování
- ◎ V opačném významu – „znevýhodňování“ (až ubližování) nepříbuzným (odlišným)

Nejznámější příklad:

zneužívání „nevlastních“ dětí, nevlastní děti jsou problémovější, vztahy s nimi jsou složitější

- ◎ *Norma recipročnosti* - jde o očekávání, že pomoc druhým zvýší pravděpodobnost, že druzí mi v budoucnu pomohou
- ◎ Ten, kdo se nejlépe učí této normě má určitou výhodu v konkurenci (soupeření, boji) s druhými

ALTRUISMUS A AGRESE: VROZENÝ NEBO ZÍSKANÁ?

- ⊙ Dá se tedy shrnout, že reciprocita a případně i nezištnost (v rámci určité druhové příbuznosti, resp. v rámci konkrétního sociálního prostředí (rodina, komunita atd.) je primárním předpokladem dobré adaptace na měnící se podmínky života
- ⊙ Násilí, převaha, boj je **druhově** legitimní (nutný?) projev chování, který pomáhá k udržení vlastní (druhové, rodové, komunitní, národní?? existence)

PROSOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ - FORMY

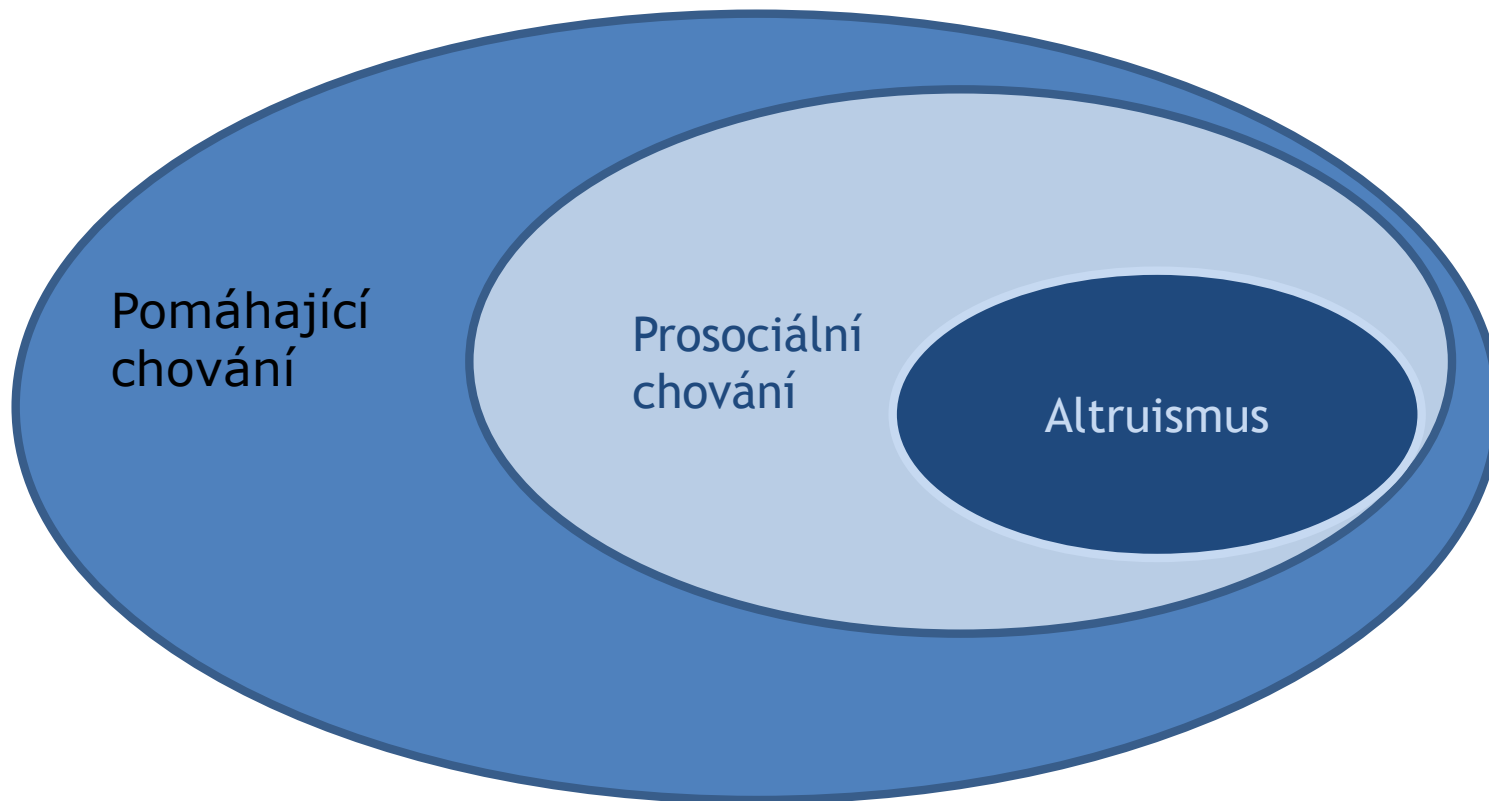
(Rosehan and White, 1967; Bryan, Test, 1967)

- ⦿ Pomáhající chování
- ⦿ Nabídka ke spolupráci
- ⦿ Podpora
- ⦿ Darování
- ⦿ Vyjádření sympatie a porozumění
- ⦿ Vyjádření empatie

Pomáhající chování – nejobecnější

Prosociální – tam, kde pomáhat není povinnost na základě profese a přijímající je konkrétní jedinec

Altruismus – jednání konkrétní osobě je motivováno vcítěním a empatií

PROSOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ

Podmínky:

- ⊙ zájem na užitku druhé osoby
- ⊙ **svoboda volby** pro toto chování

Souvisí s hodnotovou orientací, morálkou a morálními dilematy:

- Osobní a společenský zisk
- Pojetí viny, svobody, smyslu života

BIOLOGICKÉ VLIVY A KULTURNÍ NORMY

Biologizující pohled - prosociální chování je výhodné pro reprodukci. Reprodukční úspěch se týká nejen vlastních genů, ale i genů blízkých příbuzných - sourozenců.

Norma reciprocity (Travers, 1971) u nepříbuzných jedinců: máme pomáhat těm, kteří pomohli nebo mohou pomoci nám.

Specifický problém - problém přijetí pomoci - jak to kdo prožívá? To je kulturní záležitost

- ⦿ Klíčovou roli má atribuce příčiny - externí zvyšuje pocit zodpovědnosti, interní snižuje

INTERPERSONÁLNÍ PŘÍSTUP - TEORIE SOCIÁLNÍ SMĚNY

(PILIAVIN, CALERO, EVANS, 1982)

- ◉ Odměna ve smyslu sebeuspokojení z pomáhání.
- ◉ Zvažování, zda poskytnout pomoc záleží na:
 - nákladech spojených s pomocí (energie, překážky, znalosti, čas, nepříjemný zážitek, potenciální poškození organismu)
 - nákladech při neposkytnutí pomoci (sebeobviňování, kritika od druhých lidí)
 - na odměně spojené s pomocí (sebeocenění, ocenění od toho, na kom nám záleží)
 - na „odměně“ z neposkytnutí pomoci (prospěch odjinud)

Čím náročnější a nebezpečnější poskytnutí pomoci, tím je uspokojení vyšší

SITUAČNÍ VLIVY POMOCI

Aktivace norem a relevantního pomáhajícího chování (Schwartz, 1977)

1. Uvědomění si situace a její interpretace (je pomoc nezbytná, potřebná, nutná, vhodná, bezpečná, atd)
2. Aktivace normy spojená s pocitem morální povinnosti
3. Vyhodnocování nákladů a zisků za poskytnutou pomoc
4. Vlastní chování

SITUAČNÍ VLIVY POMOCI - BYSTANDER EFFECT (LATANÉ, DARLEY, 1968)

- ◉ Rozptýlená zodpovědnost - ze vzrůstajícím počtem členů skupiny klesá)
- ◉ Nejednoznačnost (ambiguity) posuzované situace - pozorování reakcí ostatních
- ◉ Strach ze sociálního omylu, vědomí kompetence, vědomí kontroly ze strany druhých

OSOBNOSTNÍ VLIVY

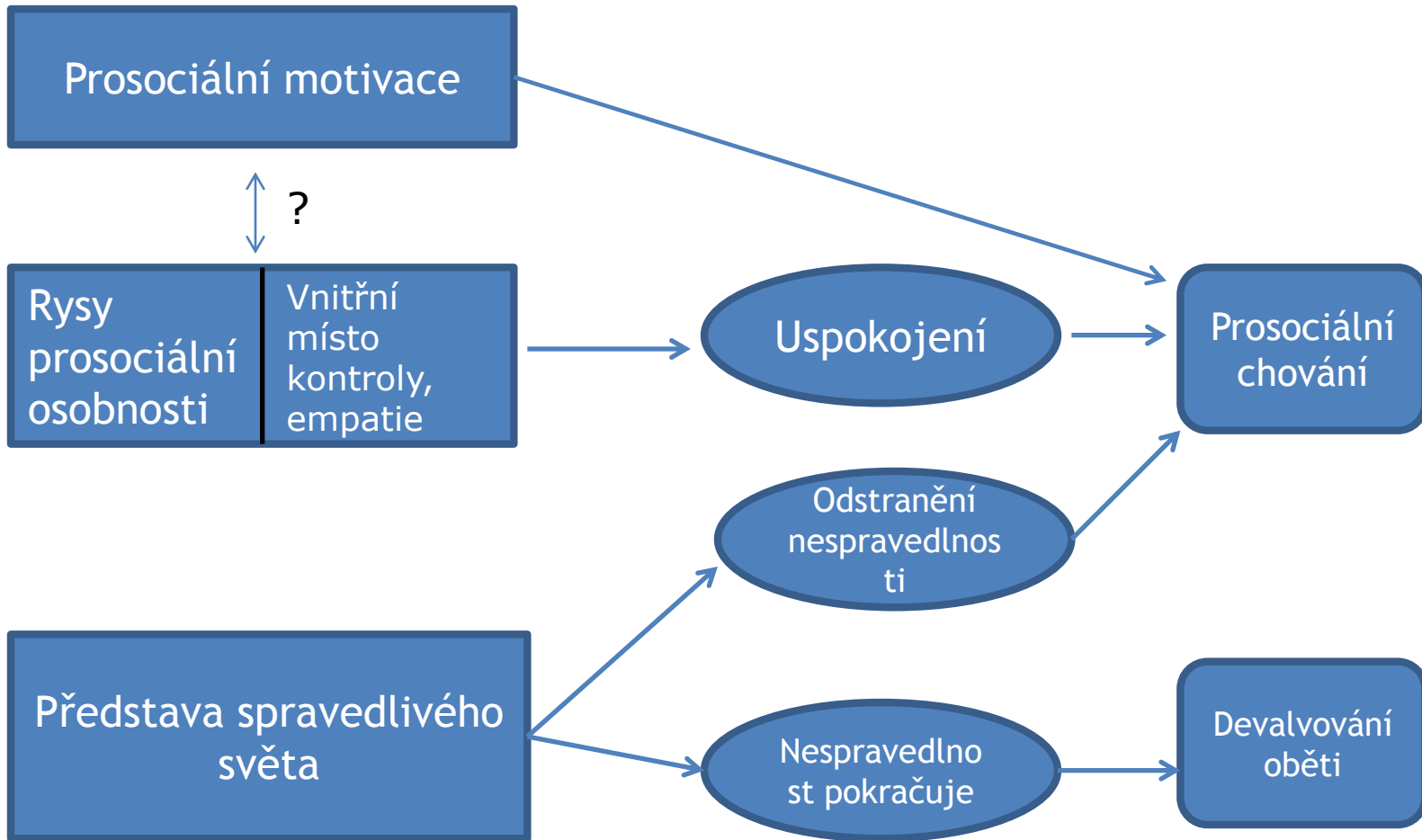
Empatie (Bateson, 1987).

- ⦿ Schopnost vnímat a pociťovat druhého, identifikace s prožíváním
- ⦿ Vyvolává empatie vždy prosociální chování?

Obvykle je tu konflikt vcítění s potřebou odstranit nepříjemné subjektivní pocity (úzkost, znepokojení, strach)

Strach a úzkost ze situace vede

- k pomoci
- K obraně

KOMU A KDY POMÁHÁME

- ◉ Vliv pohlaví (aktuální nebezpečí vers. dlouhodobá pomoc)
- ◉ Vliv sociálního statusu
- ◉ Efekt podobnosti
- ◉ Efekt dobré nálady
- ◉ Efekt špatné nálady - souvisí více s atribucí příčiny
- ◉ Odčinění viny
- ◉ **Potřeba autonomie**

AGRESE

- ⊙ Násilné narušení práv jiného člověka
- ⊙ Chování, které není v souladu s platnými pravidly mezi lidmi (Bandura, 1971)
- ⊙ Získání moci nad druhým (Felson, 1994)
- ⊙ Nezbytný předpoklad intelektuálního vývoje člověka, jeho nezávislosti a hrdosti (Berkowitz, 1994) - *a. jako prosazení se silou*

- *Agrese jako prosazení se silou*

- *Agrese jako porušování norem*

AGRESE

- ⊙ *„Agrese je ubližování druhým, záměrné jednání, jehož cílem je ublížit druhému člověku“ (Čermák, 1998)*
- ⊙ *„Agrese je druh chování realizovaného s cílem ublížit či uškodit živé bytosti, která se naopak snaží tomuto chování vyhnout“ (Baron & Richardson, 1994)*

AGRESE

(Čermák, 1998)

Agrese je motivační zdroj násilí, násilí samo o sobě není nutně agresí

Agresivita, agresivnost - určitá osobnostní dispozice k agresi

Hněv - silný emocionální stav, který agresi doprovází

Hostilita - negativní postoj k druhému člověku nebo k jiným lidem

TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K AGRESI

- ◉ Agrese jako instinkt (obrana teritoria, zachování rodu) (Lorenz, Freud)
- ◉ Agrese jako reakce na frustraci (Dollard, Miller)
- ◉ Kognitivně neoasociační teorie (Berkowitz) - averzivní událost - negativní afekt - tendence bojovat a uniknout - uchování v paměti - nová situace - evokace
- ◉ Sociální učení (Bandura) - authority a vzory (agresivní model) - pokud se chovají agresivně, dítě to přijímá jako normu

BIOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY AGRESE

- ◉ Heredita - studie pro i proti, více průkazných souvislostí bylo zjištěno u synů otců
- ◉ Nedostatek serotoninu (neurotransmitter) vede k poruchám spánku, depresi, podrážděnosti a agresi
- ◉ Vysoká hladina testosteronu zvyšuje předpoklady pro agresivní chování. Vysoká míra testosteronu podporuje dominanci, extroverzi, nekonformitu.
- ◉ U žen mají hormony nižší vliv - některé studie naznačují, že vysoká míra progesteronu a prolaktinu snižuje míru agresivity
- ◉ Některé mozkové disfunkce (organické poškození levé hemisféry) podporují agresi

SITUAČNÍ FAKTORY AGRESE

- ⊙ Averzivní podmínky (útok, frustrace, provokace, bolest, extrémní teplota)
- ⊙ Negativní naladění (nepohoda, špatná nálada, stress)
- ⊙ Agresivní podněty - princip odplaty

AGRESIVNOST JAKO VLASTNOST

- ⊙ Propojuje v sobě biologické vlivy, dědičnost, sociální učení atd.
 - zvýšená excitace
 - emoční labilita
 - časná emoční zkušenost,
 - sociální učení

AGRESIVNÍ OSOBNOST

- ◉ Emocionálně - reaktivní typ (Berkowitz): vysoká vznětlivost, špatná nálada, strach ze selhání, bezbrannost, bezmoc, přecitlivělost na kritiku, špatná interpretace chování druhých (indiferentní je interpretováno jako nepřátelské)
- ◉ Instrumentální typ
Agrese jako cesta k vědomému uspokojení vlastních potřeb. Přesvědčení, že agrese se vyplatí, často mají snahu ji legitimizovat. Nejsou obvykle úzkostní, nedávají najevo emoce, potřeba mít vliv, asociální, amorální psychopati. Funguje u nich *sebenaplňující prorocství*

AGRESE A SPOLEČENSKÁ NORMA

- ◉ Individuální a společenská rovina problému

Agrese v médiích (Comstok, Paik, 1991) zvyšuje předpoklady k agresivnímu chování, jestliže je prezentována jako:

- Efektivní: Agrese (síla, převaha) je prezentována jako účinný prostředek k dosažení vlastních cílů
- Normativní: uváděna bez negativních dopadů („hodní policisté“ jako nositelé agrese)
- Přiléhavá: strůjce agrese je zobrazován jako blízká osoba, pro kterou mám pochopení
- „Chytlavá“ - probíhá ve stavu emocionálního nabuzení (rozkoš, vztek), její hodnocení nevede k emocionálnímu odstupu.

SEXUÁLNÍ AGRESE

Kovář (2015):

- * 12% žen bylo někdy v životě donuceno k pohlavnímu styku násilím
 - 35% případů - manžel
 - 9% - cizí muž

- * 8% mužů přiznává, že se sexuálního násilí někdy dopustilo

MÝTY O ZNÁSILNĚNÍ ŽEN

- ⦿ ženám se to líbí
 - ⦿ ženy říkají ne, ale myslí tím ano
 - ⦿ ženy provokují svým oblečením nebo chováním
 - ⦿ muži mají nekontrolovatelný sexuální pud a nemohou s tím nic dělat
-
- ⦿ Znásilnění není neplánovaným aktem nezadržitelného sexuálního pudu.
 - ⦿ Uvádí se, že **60% všech znásilnění je přesně plánovaná - datum, místo, oběť** (Kovář, 2015).

JAKÉ SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ JE U ADOLESCENTŮ POVAŽOVÁNO ZA OBVYKLÉ?

- ◉ Víme však, co je dnes považováno v tomto směru za „normální“ a obvyklé? V jednom z našich výzkumů (17 letí) tři čtvrtiny dotázaných adolescentů vypovídaly, že běžné sexuální chování mezi mužem a ženou zahrnuje v nějaké formě násilí a agresivitu.
- ◉ Tři čtvrtiny dotázaných dívek a polovina chlapeckého souboru také souhlasila s názorem, že dívka často jen předstírá, že nechce mít sex, aby „nevypadala nemorálně“ a že ve skutečnosti doufá, že k pohlavnímu styku dojde.
- ◉ Více než třetina dotázaných dívek i chlapců také souhlasila s názorem, že použití síly je jediný způsob jak přimět ženu k sexu, když je „chladná“.
- ◉ Více než polovina dotázaných dívek se domnívala, že nějaký druh násilí by v mužském sexuálním chování být přítomen měl a že partnerova hrubost je pro ženy často vzrušující (Macek, Čermák, Hřebíčková, 2000).

